

Múzeumi szabadegyetem

A 2009/2010-es tanévben Múzeumi szabadegyetemet hirdettünk Tolna megye középiskolás, történelem, irodalom, helytörténet iránt érdeklődő tanulói számára (14-18 éveseknek), melyet havonta egy alkalommal, minden hónap harmadik péntekén 8-12 óráig tartottunk.

A szabadegyetem alkalmanként két egységből áll – egy kétórás előadásból és egy kétórás fakultációs foglalkozásból, mely egyrészt a muzeológia megismertetését szolgálja, ugyanakkor egyfajta egyetemi előkészítő funkciót is betölt. Tematikája a múzeumi szakágakra épül: régészet, történet, néprajz, irodalom, restaurálás és múzeumpedagógia. Előadásaink témái egy-egy történelmi esemény adott személyhez kapcsolódó vonatkozásait kutatják.

A 2009. szeptembertől induló, tíz egységből álló sorozat tematikája a következő:

<i>Szeptember 18.</i>	<i>Dr. Glósz József: Rákóczi dilemmái</i>
<i>Október 16.</i>	<i>Dr. Hahner Péter: Napóleon</i>
<i>November 20.</i>	<i>Dr. Majdán János: A kiegyezés, benne Deák Ferenc szerepe</i>
<i>December 18.</i>	<i>Dr. Bebesi György: A csodatévő cári kegyenc. Raszputyin</i>
<i>Január 15.</i>	<i>Dr. Bebesi György: A forradalom Leninje vagy Lenin forradalma. Oroszország 1917-ben</i>
<i>Február 19.</i>	<i>Dr. Majoros István: Miért robban ki az I. világháború?</i>
<i>Március 19.</i>	<i>Dr. Balogh Margit: Mindszenty József</i>
<i>Április 16.</i>	<i>Dr. Vitári Zsolt: Hitler hatalomra jutása</i>
<i>Május 21.</i>	<i>Dr. Vonyó József: „A nemzeti egység élharcosa” – Gömbös Gyula</i>
<i>Június 11.</i>	<i>Dr. Várady Zoltán: Kiemelkedő személyiségek szerepe a történelemben</i>

Választható fakultációs témakörök:

- A középkori Magyarország helye Európában (Dr. Várady Zoltán történész)
- Települések a középkorban. Falvak, mezővárosok, városok (Dr. Vizi Márta régész)
- Néprajzi ismeretek (Dr. Balázs Kovács Sándor néprajzkutató)
- A restaurálás rejtelmek (Tövisháti András és Tövisháti Béla restaurátorok)

RÉSZLETES ÓRAVÁZLAT:

A szabadegyetem alkalmanként két egységből áll – egy kétórás előadásból és egy kétórás fakultációs foglalkozásból, mely egyrészt a muzeológia megismertetését szolgálja, ugyanakkor egyfajta egyetemi előkészítő funkciót is betölt. Tematikája a múzeumi szakágakra épül: régészet, történet, néprajz, irodalom, restaurálás. Előadásaink témái egy-egy történelmi esemény adott személyhez kapcsolódó vonatkozásait kutatják.

Az előadók történészek, egyetemi tanárok, docensek, az adott témakör ismert kutatói.

Témakör: A sors embere

A szeptembertől induló, tíz egységből álló sorozat tematikája, óravázlata:

Szeptember 18.

- 8 óra: Dr. Glósz József: Rákóczi dilemmái
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Október 16.

- 8 óra: Dr. Hahner Péter: Napóleon
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

November 20.

- 8 óra: Dr. Majdán János: A kiegyezés, benne Deák Ferenc szerepe
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

December 18.

- 8 óra: Dr. Bebesi György: A csodatévő cári kegyenc. Raszputyin
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Január 15.

- 8 óra: Dr. Bebesi György: A forradalom Leninje vagy Lenin forradalma
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Február 19.

- 8 óra: Prof. Majoros István: Miért robbant ki az I. világháború?
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Március 19.

- 8 óra: Dr. Balogh Margit: Mindszenty József
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Április 16.

- 8 óra: Dr. Vitári Zsolt: Hitler hatalomra jutása
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Május 21.

- 8 óra: Dr. Vonyó József: Másolta-e Gömbös Hitlert és/vagy Mussolinit?
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Június 11.

- 8 óra: Dr. Várady Zoltán: Kiemelkedő személyiségek szerepe a történelemben
- 10 óra: Fakultációs foglalkozások

Fakultációs témakörök óravázlata:

1. A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁG HELYE EURÓPÁBAN (DR. VÁRADY ZOLTÁN TÖRTÉNÉSZ)

Szeptember: Európa határa, fogalma

- A ma használatos Európa- fogalmak áttekintése: földrajzi fogalom, mai politikai fogalom (EU), hagyományos (történeti) fogalom (Nyugat- Európa, a latin rítusú kereszténység államai).
- Kísérletek az állami egység, a Római Birodalom felújítására (Justinianus, Nagy Károly, I. Ottó). Miért foglalkozunk csak Nyugat Európával?
- Nyugaton autonómiák (rendek, városok, céhek, egyetemek), hűbériség, magántulajdon, népfelség elmélete
- Keleten despotizmus (uralkodói önkényuralom), állami (uralkodói) tulajdon vagy közös földbirtoklás (földközösség)

Október: A korai feudális államok, a rendiség kialakulása Európában

- Beneficium, feudum, hűbéri lánc, hűbéreskü, elsőszülöttségi jog (primogenitúra).
- Az angol rendiség kialakulása.
- 1295-től már működik a parlament.
- Felsőház: Lordok háza (főpapság, főnemesség)
- Alsóház: Közösségek háza (grófságok nemesei, városok polgársága)
- A rendiség alapját a franciáknál a hivatásrendek képezik:
- Imádkozók (oratores) → papság
- Harcolók (bellatores) → nemesség
- Dolgozók (laboratores) → harmadik rend

November: Az egyház szerepe Európában

- Az államvallás letéteményese. Monopolizálja az oktatást és a kultúrát.
- Feladata a jogalkotás, a diplomáciai tevékenység, minden értelmiségi tevékenység folytatása.
- Az állam az egyházat óriási földbirtokadományokkal gazdaságilag is hatalmassá teszi
- Európa vallási jellegű egysége a Respublica Christiana = kereszténység közösség: (a nyugati kereszténységet vallók közössége).
- A vezető szerepért hatalmi harc tör ki a pápák és német-római császárok között (invesztitúra harc). Átmeneti kompromisszum 1122-ben.

- Az egyház politikailag is az állam fölé kívánt helyezkedni (teokratikus hatalom). Az 1250-es években a pápaság eléri csúcspontját.

December: Az európai stílusok, kultúra egysége

- Alappillérek: görög-római kultúra, zsidó- keresztény kultúrkör, törzsi tradíciók
- Jogi alapok: római jog, egyházi jog (kánonjog), helyi szokásjog
- Eszmeáramlatok: patrisztika, skolasztika, humanizmus, reformáció, ellenreformáció, felvilágosodás
- Stílusok: romanika, gótika, reneszánsz, barokk, klasszicizmus
- Keresztes háborúk: egységes európai vállalkozások gazdasági hatásokkal
- Szerzetesrendek európai hálózata.

Január: A városok és az egyetemek autonómiája

- Egyetemek: értelmiségi elit képzése az alap- és középfokú képzésre (kolostori és káptalani iskolák „hét szabad művészete”) építve→Párizs, Bologna, Oxford, Cambridge
- Zarándoklatok: Compostela, Róma, Bari, Jeruzsálem
- Társadalmi reformmozgalmak, egyházellenes eretnokségek:
- Katharok(patarénusok, albigensek, bogumilok- dualista felfogás); valdensek, lollardok- egyenlősítő mozgalmak
- Az anyanyelv központba kerülése: trubadúrköltészet, lovagi kultúra, angol parasztfelkelés, husziták, humanizmus és reneszánsz, reformáció és áramlatai

Február: A magyarok honfoglalása és államalapítása

- A nemzet fogalmának értelmezései.
- Nagycsalád, nemzetség, törzs, törzsszövetség és kettős fejedelemség fogalma.
- kündü (szakrális uralkodó), gyula (tényleges katonai-diplomáciai irányító).
- Vándorló, nomadizáló életmód.
- A törzsek társadalma. Törzsfők (úr), a törzsi szállásterület (uruszág)
- Nemzetségfő (bö).
- Állandó téli szállások. Katonáskodó szabad pásztorok, „szabad magyarok”
- A szolgálélemek (ínek).
- A törzsi államok, a nemzetségi szállások szétverése →a vármegyerendszer kialakítása, a korszerű lovagság megteremtése.
- A korábbi keleti (bizánci, azaz görög rítusú) térítés ellenére a nyugati (latin rítusú) kereszténység felvétele.
- A bencések behívása. A papi utánpótlás nevelése a Szent Márton-hegyen (Pannonhalma). Minden kolostor egyúttal kulturális központ is volt.
- Az önálló egyháztartomány és az egyházmegyék kialakítása, egyházszervezés.

Március: A magyar társadalom felépítése Szt. István korában és a késői Árpád-korban

- Várispánság, vármegye fogalma. Vármegyeispán, várkatonaság, várjobbágyok, várnépek.
- Udvarházak, udvarházispán, udvarnokok.
- A honfoglaló nemzetség területe. Ez volt a megye harmadik része.

- Hűbéri lánc nincs, mindenki a király hűbérese. A megyékben élő, kisebb-nagyobb földtulajdonnal rendelkező, katonai szolgálatba hívható birtokosokat királyi szervienseknek hívták.
- Feudum van, de azt inkább jutalomként adták az uralkodók a híveiknek.
- Teljes királyi vármegyék eladományozása kiváltja az Aranybulla-mozgalmat, következmény a nemesi vármegye kialakulása.
- Az Aranybullában a rendiség kezdetei bontakoznak ki.
- IV. Béla várépítési programja következtében tartományok alakultak ki: oligarchia és familiaritás.

Április: Az Anjouk kora

- Károly Róbert új rendszere. Társadalmi és gazdasági reformintézkedései.
- Új nagybirtokos elit személyre szabott adományokkal.
- Jó minőségű aranypénz miatt a pénzrontásból származó jövedelme pótlására kamara haszna adója, a köznép nyelvén kapudó.
- Nagy Lajos 1351-es törvényei a köznemességet erősítették.
- Az ősiség törvénye. A kilenced törvénye, az egy és ugyanazon nemesi szabadság elve. A törvények tartamának áttekintése, értelmezése.
- Az Anjouk külpolitikájának értékelése.

Május: Zsigmond kora

- A báró fogalom átalakul, az arisztokráciának azt a körét jelenti, amely országos főméltóságokat tölt be. A báró fogalom átalakulásai.
- A funkciókat nem viselőket mágnásoknak hívják.
- A városok száma kevés, hét szabad királyi város Zsigmond korában. A polgárság Magyarországon kis létszámú, politikailag jelentéktelen.
- Az 1405-ös városi törvények: Zsigmond megkísérelte renddé szervezésüket.
- A tárnoki, személynöki és a bányavárosok alkották az új városi rendet.
- Magyarországon kiemelkedő szerepe volt a mezővárosoknak. Lakói főleg mezőgazdasági munkát végeztek, földesuruk volt, tehát nem polgárok, hanem parasztok voltak.
- Zsigmond korában alakult ki az a szokás, hogy a királyi tanácsba időközönként a nemesség képviselőit is meghívták.
- 1435-ben rendi gyűlés ült össze, de ekkor ez még nem rendszeres.
- 1437-ben az erdélyi parasztfelkelés kapcsán alakul ki az erdélyi rendiség is.
- Kápolnai Unió, a „három nemzet uniója”, amely az erdélyi társadalom vezető rétegeit foglalja magába: magyar nemesség, székely előkelők, szász patríciusok.

Június: Mátyás központosítási kísérlete

- 1440-a rendek jelentik a Szent Koronát.
- Rendszeres rendi gyűlések 1446-tól.
- 1455-adómegajánlás joga.
- Mátyás központosítási kísérlete.
- Igyekezett az országgyűlést ritkán összehívni.
- A köznemességet erősítette az arisztokráciával szemben.
- Hivatali reformokat hajtott végre.

- Az egyesített fő-és titkos kancellárok mellett külön titkos kancellárt és királyi titkárt működtetett.
- A kincstár irányítását a főkincstartó helyett a kincstartóra bízta.
- Adóreform: háztartásonkénti állami adó, amelynek a királyi kincstár adója volt a neve, a köznyelvben pedig füstpénz. Rendkívüli hadiadó.
- Egy állandóan működő bíróságot, a királyi személyes jelenlét bíróságát hozta létre. Itt ő maga, vagy az őt képviselő személynek elnökölt.
- Zsigmond és Mátyás külpolitikájának hasonlóságai és eltérései.

Bibliográfia

1. Davies, Norman: Európa története. Osiris Kiadó, Bp. 2001. 213-541.
2. Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig. Magyarok Európában I. Háttér Lap- és könyvkiadó, Bp.1990.
3. Engel Pál- Kristó Gyula- Kubinyi András: Magyarország története 1301-1526. Osiris Kiadó, Bp.1998.
4. (Gunst Péter szerk.): Európa története. Csokonai Kiadó Kft. Debrecen, 1996.
5. Herber Attila- Martos Ida- Moss László- Tatár Csilla- Tisza László: Történelem 2. Kr.e. 500-tól Kr.u. 1000-ig. Reáltanoda Alapítvány, 1993-1994. 282-359.
6. Herber Attila- Martos Ida- Moss László- Tisza László: Történelem 3. 1000-tól 1500-ig. Reáltanoda Alapítvány, 1994. 282-359.
7. Herber Attila- Martos Ida- Moss László- Tisza László: Történelem 4. 1500-tól 1789-ig. Reáltanoda Alapítvány, 1995. 282-359. 11-191.
8. Jónás Ilona: Európa születése. Korszerű történelem érettségizőknek és felvételizőknek. IKVA kiadó Bp.1991.
9. Katus László: A középkor története. Pannonica- Rubicon, Bp. 2000.
10. (Klanczay Gábor szerk.): Európa ezer éve: a középkor I-II. Osiris tankönyvek. Osiris Kiadó Bp. 2004.
11. Kristó Gyula: Magyarország története 895-1301. Osiris Kiadó, Bp.1998.
12. Shulamith Shaha: A negyedik rend. Nők a középkorban. Osiris Könyvtár. Osiris Kiadó, Bp. 2004.
13. Szakály Ferenc: Virágkor és hanyatlás 1440-1711. Magyarok Európában II. Háttér Lap- és könyvkiadó, Bp.1990.

2. TELEPÜLÉSEK AZ ÁRPÁD- és KÖZÉPKORBAN MAGYARORSZÁGON. FALVAK, MEZŐVÁROSOK, VÁROSOK (DR. VIZI MÁRTA PHD. RÉGÉSZ)

2009. szeptember 18.

- Bevezetés a település történetbe. A településtörténettel foglalkozó tudományágak: régészet, néprajz, történetírás. – szemelvények a településkutatásból.
- Tolna megye településtörténete a Wosinsky Mór Megyei Múzeum „Örökségünk” c. állandó kiállítás településtörténeti terme alapján.

2009. október 16.

- A településkutatás története. Korszakok a településkutatásban.
- A humanizmustól a Nemzeti Múzeum alapításán keresztül a magyar egyetemi régészeti oktatás létrejötté, a régészeti kutatás korszakai. A Magyar Nemzeti Múzeum kialakulása, szerepe a régészet fejlődésében. Ipolyi Arnold Hampel József,

Henszlmann Imre, Wosinsky Mór, Tompa Ferenc, Fettich Nándor, Alföldi András.
László Gyula. Bóna István

- A magyar települések kutatásának létrejötté. A kutatás irányzatai, korszakai a II. világháború végéig.

2009. november 20.

- A magyar települések kutatásának története a II. világháborútól napjainkig.
- Méri István és az 1950-es évek. Az 1980-90-es évek. A megelőző feltárások szerepe a modern településkutatásban.

2009. december 18.

- Árpádkor: Árpádkori településkutatások Magyarországon. Településformák, háztípusok a régészet eredményei alapján. A veremház.
- (Méri István, a településkutatás megújítója. Tiszalök-Rázompusztá, Bóna István: Dunaújváros, Kovalovszky Júlia: Tiszaeszlár-Bashalom, Visegrád-Várkert-dűlő.)

2010. január 15.

- Árpádkor: Árpádkori településkutatások Magyarországon. Háztípusok a régészet eredményei alapján – rekonstrukciós kísérletek a korai ház formájának meghatározására.
- (Molnár Erzsébet: Esztergom-Zsidód, Takács Miklós: települések a Kisalföldön.) – (Az Árpádkori lakóház rekonstrukciója: Sabján Tibor, Takács Miklós, Szentgyörgyi Viktor)

2010. február. 19.

- Késő-középkor: Alföldi, dunántúli és Balaton felvidéki települések.
- A települések kutatása –háztípusok vizsgálata. Lakóház és gazdasági épület. A többszattú ház kialakulása. Tüzelőberendezések a lakóházban.
- (Szentkirály, Sarvaly, Kecskemét környéki falvak, Muhi stb..)

2010. március 27.

- Késő-középkor: Decs-Ete.
- Egy mezőváros kutatásának közel 200 éve.
- Településtörténet, településkutatás – háztípusok, tüzelőberendezések. Új módszerek alkalmazása a településkutatásban.

2010. április 16.

- A tüzelőberendezések története. A lakóhelyiség füsttelenítése. Fűtőberendezések: kályha és kemence. Szemes-kályha és csempekályha. A fűtőberendezések időbeli fejlődése. Különböző tüzelőberendezések földrajzi megoszlása.

2010. május 21.

- A településkutatás a néprajzban. A néprajzi falukutatás története. (Bátky Zsigmond és a Magyarság Néprajza) Barabás Jenő-Gilyén Nándor kutatásai. Balassa M. Iván a magyar parasztház fejlődésének évszázadairól. Nagy tájegységek vizsgálata.
- Példa egy település részletes kutatására: Átány falu komplex vizsgálata a gazdasági-társadalmi változások tükrében. (Hofer Tamás Fél Edit munkássága nyomán.)

2010. június 11.

- Összefoglalás: A településkutatás jelentősége, szerepe.

3. NÉPRAJZI ISMERETEK (DR. BALÁZS KOVÁCS SÁNDOR NÉPRAJZKUTATÓ)

Téma: Jeles napokhoz kapcsolódó népszokások Tolna megyében

2009. szeptember 18.

- A néprajztudomány fogalma, kutatási területei: Tárgyi néprajz, társadalomnéprajz, folklór, antropológia, néprajz a múzeumokban.

2009. október 16.

- Népszokások általában. Januári jeles napok: újév, Vízkereszt, Szent Antal, Vince napja, Pálforduló. Februári jeles napok: Gyertyaszentelő Boldogasszony, Balázs napja, Dorottya, Julianna, Zsuzsanna és Mátyás napja.

2009. november 20.

- Farsang. Márciusi jeles napok: Gergely, Sándor, József, Benedek napja, Gyömölcsoltó Boldogasszony

2009. december 18.

- Áprilisi jeles napok: Szent György, Márk napja, Nagyböjt, Hamvazószerda, Virágvasárnap, Nagyhét, Nagypéntek, Húsvét: tojásfestés, locsolás, fehérvasárnap.

2010. január 15.

- János, Orbán nap. Pünkösöd. Júniusi jeles napok: Medárd, Szent Iván, Péter-Pál napja. Májusi jeles napok: májusfatűzés, Flórián nap, Fagyosszentek, Nepomuki Szent

2010. február 19.

- Júliusi jeles napok: Sarlós Boldogasszony, Illés, Mária Magdolna, Jakab, Anna napja. Augusztusi jeles napok: Lőrinc napja, Nagyboldogasszony, Szent István, Bertalan napja.

2010. március 19.

- Szeptemberi jeles napok: Kisasszony nap, Mária nap, Szent Mihály. Októberi jeles napok: Ferenc napja, Szent Vendel, Dömötör, Simon Júdás napja.

2010. április 16.

- Novemberi jeles napok: Mindenszentek, Halottak napja, Szent Márton, Erzsébet, Katalin, András nap. Decemberi jeles napok: Advent, Borbála, Miklós, Luca napja.

2010. május 21.

- Karácsony: karácsonyfa, betlehemezés, István, János nap. Aprószentek. Szilveszter.

2010. június 11.

- Évzárás: A kiadott feladatok ellenőrzése: mindenki a saját településének egy jeles naphoz kapcsolódó népszokásáról gyűjtött anyagát ismerteti.

4. A RESTAURÁLÁS REJTELMEI (TÖVISHÁTI ANDRÁS ÉS TÖVISHÁTI BÉLA RESTAURÁTOROK)

2009. szeptember 18. elméleti óra

- Előadás: Mi a restaurálás?
- Restaurátor etikai elvek ismertetése.

2009. október 16. elméleti óra

- Előadás: A műtárgy védelme
- Restaurálási dokumentáció készítésének ismertetése (példák bemutatása)

2009. november 20. gyakorlati oktatás

- Műtárgy-másolatok készítése
- Agyaggal gipszből (őskori csonteszközök, kőbalták)

2009. december 18. gyakorlati oktatás

- Műtárgy-másolatok készítése
- Szilikon gumival műgyantából (középkori veretdíszek, csatok)

2010. január 15. gyakorlati oktatás

- Műtárgy-másolatok cizellálása és patinázása

2010. február 19. gyakorlati oktatás

- Színes-mázás kerámia edények illesztése és ragasztása

2010. március 26. gyakorlati oktatás

- Hiánypótlás gipsszel pasztilin támaszték segítségével

2010. április 16. gyakorlati oktatás

- Hiánypótlás gipsszel pasztilin támaszték segítségével

2010. május 21. gyakorlati oktatás

- Csiszolás, festés

2010. június 04. gyakorlati oktatás

- Festés, mázimitálás